

РОЗДІЛ 3

Макроекономічні механізми

Соціокультурна діалектика економічних систем

П. О. Куцикⁱ, Г. І. Башнянинⁱⁱ, Б. М. Шевчикⁱⁱⁱ

Розглядаються соціокультурні принципи функціонування економічних систем, що активують контури посилювальних та врівноважувальних зворотних зв'язків у патернальних тріадах суспільно-економічного відтворення у біполярному просторі чуттєвої та ідеаційної культурних ментальностей. Використано методи: діалектичний, онтологічний та системного аналізу. Біфуркаційний механізм у патернальних практиках економіки пояснюється інноваційно-патернальним проектуванням шумпетерівських новаторів, що виступають організаційним α -патерном базових патернальних тріад соціально-економічного відтворення на мікроекономічному рівні. Гомеостаз економічних систем досягається ентропійно: на мікроекономічному рівні – заміщенням α -патерна γ -патерном як організаційним; на макроекономічному рівні – реалізацією хіліастичного проекту «постлюдини» в умовах шостого технологічного укладу NBIC-техноконвергенцій, що являє собою квінтесенцію поширення цінностей чуттєвої культури та механістичного світогляду. На макроекономічному рівні біфуркаційний механізм функціонування економічних систем пояснюється соціокультурними флуктуаціями зміни домінуючого типу культурної ментальності. Третя хвиля шостого NBIC-технологічного укладу поширюватиметься як інноваційно-парадигмальний проект ідеаційного типу культури, середовищем атрактивності становлення нооекономіки ідеаційної культури стане когнітивний простір виробництва інтелектуальних благ, споживчою і міновою вартістю яких буде їх онтологічна новизна, що відображає міру релевантності ноуменального та феноменального буття. Наукова новизна дослідження полягає, по-перше, у визначенні ентропійного механізму патернального заміщення у структурі бізнес-тріад; по-друге, у визначенні простору соціокультурних флуктуацій як передумови сутнісних зрушень функціонування економічних систем; по-третє, у висуненні гіпотези про те, що нооекономіка ідеаційної культури постане внаслідок модифікацій когнітивної оболонки патернального ядра і супроводжуватиметься появою такого варіанта каталаксії, де джерелом вартості інформаційних продуктів буде есенціальний вимір наративів буття, поданий через ноумен-концепт та виражений знакообразом-медіатором у структурі словосимвола ідеаційної культури. Практична значущість одержаних теоретичних результатів полягатиме в тому, що врахування особливостей соціокультурних флуктуацій у процесах економічного розвитку мінімізує ті екстерналії, які відтворюють зачаровані кола економічних екстракцій, посилюючи економічні суперечності.

Ключові слова: бізнес-тріада, культура, нооекономіка, патерн, проект, символ, симулякр, слово.

УДК 330.1:330.342+316.42(091)

JEL коди: A14, B41, N01, O15, P51

ⁱ Куцик Петро Олексійович, професор, доктор економічних наук, ректор Львівського торговельно-економічного університету;

ⁱⁱ Башнянин Григорій Іванович, професор, доктор економічних наук, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки Львівського торговельно-економічного університету;

ⁱⁱⁱ Шевчик Богдан Михайлович, кандидат економічних наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Львівського торговельно-економічного університету.

© П. О. Куцик, Г. І. Башнянин, Б. М. Шевчик, 2017.

Вступ. Розвиток живих систем передбачає біполярну асиметрію сутнісного та субстанціонального начал буття, що зумовлює потік енергій, тобто рух і, власне, розвиток. Еволюційні, трансформаційні, транзитивні, змішані і т. п. економічні системи теж повинні відображати цей принцип, однак щоб виявити його безпосередньо в унікальній економічній структурі, яка є утвердженою формою соціальної адаптації, необхідно вийти на той рівень, де видно не лише засоби, а й цілі [16], тобто в соціокультурний контекст.

Постановка проблеми. Економічна системологія – наука доволі молода, поле її об'єкта – економічна система суспільства – перебуває в режимі становлення, інтелектуальних пошуків, застосування креативних методик тощо. Соціокультурний вимір, як предметна складова економічної системи ще не набув поширення як метод наукового пізнання в економічній теорії. Це спонукало нас застосувати логіко-змістові підходи інтерпретації інтегрованих систем, для яких спільною основою є ідея, тобто принцип цілісності має позаструктурну природу. Теоретичним підґрунтям дослідження були: концепція соціокультурної динаміки П. Сорокіна [23], що дозволила простежити розгортання економічних процесів і становлення інституціональних надбудов економічних систем у біполярному середовищі культури; концепція проекту К. Кантора [11] дала можливість простежити становлення патернальних проектів економічних систем на основі парадигмальних проектів інноваційно-історичного розвитку; ідея Й. Шумпетера [25] про ключову роль підприємця-новатора як ініціатора економічного розвитку усієї соціальної системи спонукала виявити суб'єкта біфуркації та подальшої інтеграції у базових конфігураціях патернальних практик економічних систем; ідея бізнес-тріад інтернет-економіки М. Кастельса [12] уявила механізм внутрішньопатернальної динаміки реалізації проекту у ринковому середовищі інтелектуальних економічних систем; ідея «симулякра» Ж. Бодрієра [5] дозволила дійти висновку про природу ентропійного механізму у ринковому просторі патернальних практик; ідея економічної культури абсолютного сьогодення глобальних бізнесменів та менеджерів З. Баумана [2] корелюється з гіпотезою наростання кількісної однорідності соціального буття наприкінці циклу домінуючого типу культури Р. Генона [9], ідея С. Булгакова [6, 7] про механістично-світоглядну основу теорій прогресу логічно підводить до сучасних футуросинергетичних концепцій Третьої хвилі [24] та шостого технологічного укладу [13], де відбудуться біфуркація і набуття нової соціокультурної атрактивності ідеаційних систем економіки; ідея М. Гайдегера [8] про буття у мовленні, де через слово виявляється суще як ціле, підвела нас до висунення гіпотези про есенціалістську природу економічної вартості слова як товару нооекономіки ідеаційної культури, яка прийде на зміну індустріальним економічним системам домінуючого чуттєвого типу культури.

Метою статті є дослідження і виявлення біфуркаційного механізму розвитку економічних систем у соціокультурній динаміці патернальних ансамблів біполярних типів культури, зокрема – нооекономіки ідеаційної культури.

Результати дослідження. Людське існування (або «становище людини» [1]) зумовлюється як парадигмами соціокультурної еволюції, так і парадигмальними проектами історичного розвитку [11], де парадигма – це онтологічний проект, що актуалізує імпульс розгортання універсальної еволюції соціального буття у його якісних видозмінах. Парадигмальний проект розвитку біфуркаційно утверджується і «застигає» у формах ансамблю патернальних конфігурацій соціокультурного відтворення, передусім – у практиці господарського життя. Тому економічна система –

це соціокультурний феномен, що являє собою впорядковану множину патернальних практик суспільного відтворення. У структурі соціокультурної системи економіка реалізує функцію адаптації щодо організаційного патерна, який забезпечує інтегративну функцію соціетальної нормативності легітимного порядку [18]. Таким чином, економіка відповідальна за гомеостатичний стан соціальної системи, і це підтверджується матеріалом інтелектуальної історії економіки: рикардіанською інтерпретацією предмета політичної економії як науки про розподіл доходів між класами суспільства, мальтузіанськими висновками про необхідність віднайдення балансу між біоценозами і народонаселенням, апеляціями економічних «романтиків» та соціалістів-утопістів про «справедливий» обмін, наполегливими пошуками маржиналістами універсальних формул ринкової рівноваги, сучасними катакстичними імплікаціями «спонтанного» та «конкурентного» економічного порядку, включно із сучасною економічною моделлю «Синьої економіки» [19].

Однак, кожна форма економічного порядку, забезпечуючи підвищення адаптивного потенціалу соціетальної системи у режимах інтегративності, включеності та нормативності [18], реалізує трансформаційні еволюційні механізми мінливості, спадковості та відбору [15] для мінімізації ентропії винятково у межах патернальних конфігурацій, де будь-які зміни, які могли б передбачати сутнісні зрушення у ядрі патернальної культури, асимілюються релігійною, когнітивною та естетичною ендегенними оболонками ядра патернальної матриці домінуючого типу культури [11]. Наприклад, шумпетерівські «втілювачі нових комбінацій», які в суспільстві «не мають опертя у формі культурної традиції» [25], лише по-іншому застосовують наявні в економічній системі запаси виробничих ресурсів, і цей процес Й. Шумпетер трактує як «друге визначення розвитку» [25]. Тобто підприємець-новатор реалізує інноваційний проект у межах простору існуючої економічної системи, забезпечуючи «видирання вгору великим енергетичним ланцюгом» [17] внаслідок нового способу техноконвергенції. Його не можна трактувати як суб'єкт біфуркації, що здійснює зміну домінуючого типу культури, оскільки не змінюється ментальний образ світу, що є середовищем атрактивності саме такого, а не іншого способу соціального буття. Загалом соціокультурна динаміка має циклічну природу і розгортається у діапазоні поляризацій чуттєвого та ідеаційного типів культури, що перманентно змінюють один одного як домінуючі, тобто такі, які у модифікаціях патернальної практики виражають сутнісні елементи атрактивності у фазах: аскетично-ідеаційного, активно-чуттєвого, активно-ідеаційного, ідеалістичного, пасивно-чуттєвого, цинічно-чуттєвого та псевдоідеаційного типів культурної ментальності [23], зумовлюючи природу соціетально-фідуціарного відтворення соціально-економічних систем [18].

З'ясуємо, чому аматор «нових комбінацій» не може бути автором інноваційно-парадигмального проекту історичного розвитку, що характеризується заміною одного домінуючого типу культури на інший (чуттєвого на ідеаційний і навпаки). Базова патернальна конфігурація соціокультурного відтворення будь-якого економічного процесу виробництва-обміну-розподілу являє собою тріаду: α -патерн, який є організаційним, реалізуючи інтегративну функцію; β -патерн, який реалізує щодо організаційного контур посилювального зворотного зв'язку; γ -патерн, що реалізує щодо організаційного контур урівноважувального зворотного зв'язку. Підприємець-новатор, як α -патерн, «щоденно втілюючи величезні розумові зусилля» [25] та проявляючи зростання «ініціативи за інтенсивністю» [25] для реалізації економічної зміни, зважає не стільки на інституційні перепони, скільки на лояльність банкіра-фінансиста – «ефора

ринкової економіки» [25], від інвестицій якого залежить «втілення нових комбінацій», тобто «ефор» – це β -патерн. Як і в період становлення класичного індустріального капіталізму, на початку ХХ ст. (коли Й. Шумпетер писав «Теорію економічного розвитку»), підприємець-новатор як виробник інноваційного продукту часто поєднував ще й функцію управителя процесом виробництва і збуту (менеджера і маркетолога). Це пояснює, чому α -патерн і γ -патерн взаємозамінні [11]. Невпинний розвиток інноваційного виробництва (оскільки тільки воно створює прибуток не лише як мотив економічної діяльності, а й основний ресурс економічного розвитку) привів як до становлення капіталістичної кредитної системи, передусім фінансової інституції венчурного капіталу, так і до залучення фахівців зі сфери управління. І вже в наш час інформаційних технологій «Інтернет Галактики» [12] техноеліта являє собою повноцінну патермальну тріаду: хакер-техномеритократ (α -патерн), венчурний капіталіст (β -патерн) та маркетолог (γ -патерн). Від дій останнього залежить реалізація гомеостатичної функції розподілу доходів від успішно впровадженого інноваційного проекту на ринку інформаційних послуг. Маркетолог відповідальний за «продаж майбутнього», «трансформацію технологічного ноу-хау та комерційної мрії у фінансову цінність» [12] з метою заробітку «грошей у неймовірних кількостях» [12]. Умовою успіху є два критерії збільшення ємності ринкового попиту: нарощування інтенсивності споживання інформаційного продукту та стиснення часового лага між актами споживання інформаційного продукту та рефлексією його придатності, тобто оцінкою граничної корисності слова як товару. Нарощування інтенсивності споживання досягається застосуванням стратегій під назвою «архітектура вибору», що базується на так званих nudging-технологіях, які передбачають вплив на свідомість потенційного споживача, який неадекватно інтерпретує ймовірнісні параметри можливої корисності в умовах обмеженої раціональності шляхом цілеспрямованих потоків асиметричної інформації, які спонукають поведінку до бажаного у бізнес-тріаді результату шляхом латентно нав'язаної мімесисної моделі як безальтернативно правильної. Другий шлях теж передбачає вплив на свідомість: у суспільстві масового споживання «якщо від бажання відняти очікування» [2], то задоволення закінчується тієї миті, коли закінчується необхідний для споживання час, який завдяки здатності сучасних технологій стискати час зводиться до мінімуму, від чого можливості споживання виходять далеко за межі природних чи набутих потреб, сформованих в уяві раціональним оцінюванням придатності благ. Тому «культура суспільства масового споживання пов'язана з тим, щоб забувати, а не запам'ятовувати» [2]. «Забувати», звичайно ж, градацію пріоритетних вартостей, особливо тих інформаційних благ, які активізують рефлексію, що завжди потребує протяжності часового лага у ментальності.

Таким чином, прибутковий успіх тріади остаточними зусиллями маркетолога досягається поширенням симулякрів у патермальних практиках ринкових трансакцій. Симулякр [5] – це ентропійний патерн сутнісно уніщовленого буття, що виникає внаслідок емансипації знака від позначуваного у структурі символу. Симулякрія являє собою інфляцію референтності ідеї та чину у структурі патерна саме внаслідок «забування» онтологічної природи чину, нерозуміння його реальної субстанціональної основи, яка виправдовує сам чин.

Техногенне «стиснення часу» впливає на соціокультурний процес у кількох напрямках: по-перше, формується «новий ландшафт часу», що зумовлює настання «третьої хвилі» світової цивілізації [24], утворюючи так звану «аритмічну економіку», де асинхронізація економічних функцій набуває характеру реальних економічних

витрат; по-друге, інформаційна економіка, виробляючи та реалізуючи інформаційні продукти, «переходить від колективного часу до персоніфікованого» [24], сегментуючи ринки у режимах потоків персоніфікованих продуктів; по-третє, акселерація, розпорядкованість та неперервність дифузують часовий ландшафт економіки у довільне форматування виробничого часу, де «пунктуальність трактують як посягання на свободу і креативність» [24]; по-четверте, реалізований час завжди містить події як інноваційні якості проявленого буття, що задає параметри руху усій системі соціального відтворення у формах патернальних практик, забезпечуючи кількісну одноманітність у тенденціях осягнення гомеостазу до того моменту, коли «простір поглине час» [9], тобто коли послідовність економічних актів виробництва, обміну, споживання і відтворення в умовах інформаційної економіки гіпотетично «стиснеться» в абсолютне одночасся буття одноманітності, що є метою культурного процесу – вирівнювання хвиль флуктуацій та унеможливлення біфуркацій як суто якісних змін, по суті, уречевлення безсмертя. Наслідком цього буде поява так званих «номадів глобалізації – туристів і волоцюг» [2], що символізуватиме не лише «кінець історії», а й «кінець географії» [2]; по-п'яте, утвердження «царства кількості» [9] як субстанціонального прояву полюса соціального буття ціною згорання сутнісного полюса, тобто поширення індивідуалізованої єдиноподібності на противагу універсальній єдності, уможливить у недалекому майбутньому (за прогнозами – середина XXI ст. [13]) формування інноваційної хвилі шостого технологічного укладу, що характеризуватиметься явищем NBIC-конвергенції (злиття чотирьох революційних науково-технічних напрямків: N-нанотехнологій; B-біотехнологій; I-інформаційно-комунікаційних технологій; C-когнітивних наук), унаслідок чого «розвиток гуманоїдних роботів і надання їм штучного інтелекту призведе до стирання меж між людиною і роботом..., зникне звична різниця між живим і неживим... з появою автономних роботів, особливо антропоморфних» [13], відбудеться «трансформація розуму людини у надрозум постлюдини» [13] і тоді настане епоха ноосферної цивілізації, представлені біокіборгами-постандроїдами, наділеними потенціалом безсмертя.

Таким чином, шостий технологічний уклад нооекономіки практично реалізує ідею безсмертя – тривалість буття в часі, де кінець невизначено довго відтерміновано настільки, що смертність для ментальності перестає бути ознакою екзистенції [1]. Напрошується висновок, що в основі футуристико-нооекономічної ментальності постлюдини насправді лежить давня старозавітна хіліастично-месіанська ідея історичного прогресу [7]. С. Булгаков наголошує, що для біблійного іудейського чуттєво-історичного світогляду хіліазм – це ідеал прогресу, що досягається шляхом історичного становлення і являє собою таку ідеалізовану модель майбутньої земної дійсності, що характеризується зупиненням, а не подоланням часового детермінізму буття [7]; «кінець історії» зведено до тотальної уніфікації в одноманітності. І цей старозавітний чуттєво-історичний хіліазм породив «механістично-утилітарне» [7] світосприйняття сучасної парадигми науково-технічного прогресу, метою якого є утилітаристська максимізація щастя для максимуму людей. Однак автор «філософії господарства» наголошує, що «коли поставити знак рівності між добром і задоволенням, то немає такого падіння та вкрай огидного пороку, які б не освячувалися цим принципом» [6]. Основна ідея теорії прогресу – невідворотність настання визначеного майбутнього, становлення абсолютно щасливого суспільства, що має можливість задовольняти практично усі свої матеріальні потреби згідно із законом

причинності. Однак закон причинності трактує світ як агрегатну сукупність ізольованих елементів, які формально взаємодіють на основі не спільних, а єдиноподібних (і тому, в міру обмежених можливостей, взаємосуперечливих) інтересів, регульованих суспільним договором та «невидимою рукою». Такі соціально-економічні системи побудовані на механістичному способі світосприйняття та чуттєвому типі культурної ментальності, для якої «минуле рівнозначне небуттю» [14], тому «механістичний погляд може визнавати лише сурогат пам'яті у вигляді теперішніх станів мозку і нервової системи, де збережені сліди минулих станів, але не вони самі» [14].

Таким чином, хіліастико-прогресистська парадигма трактування світу і суспільства як механічних агрегатів відповідає чуттєвій системі культури [23], для якої: реальність – винятково чуттєво-матеріальна; потреби – чуттєві; ступінь їх задоволення – максимальний; спосіб задоволення потреб – трансформація довкілля; цінність знання – розвиток природничих, технічних наук і технологій; спосіб пізнання – лабораторно-експериментальний; цінності – гедоністично-утилітарні: комфорт, багатство, влада [23]. Особливістю механістичних систем чуттєвої культури є те, що вони позбавлені власної мети і реалізують мету надсистеми: саме тому «сурогат» [14] їхньої пам'яті апелює до хіліастичного «кінця історії», де еволюція – це бергсонівське вічне становлення, процес життя – бернштейнівський рух без мети, світ – ньютонівський механізм, доцільність життя – бентамівське безмежне задоволення матеріальних потреб і т. д. Навіть К. Маркс не дав чіткої футуристичної моделі комуністичного майбутнього, тобто мети історичного розвитку, де «завершується» історія. Однак, з іншого боку, історія теоретично «завершується» під впливом мейнстрімівського процесу становлення спонтанного ринкового порядку, квінтесенцією якого повинен стати безсмертний біокіборг-постандроїд.

Ми вже наголошували, що соціокультурний процес функціонування економічних систем у сукупності його відтворювально-патернальних конфігурацій є циклічним явищем почергової зміни фаз чуттєвого та ідеаційного типів культури як домінуючих у визначенні цінностей відтворення та цілей розвитку. Сучасний домінуючий чуттєвий тип культури, який є сутнісною основою сучасної економічної патернальної практики, поволі завершує свій шестивіковий цикл, що розпочався італійським Відродженням, де реанімація тілесності і чуттєвості здійснювалась мистецькими засобами поширення естетичних цінностей у ментальності (інкубаційний період актуалізувався у фазу підйому). Потім була німецька Реформація, яка десакралізувала та емансипувала аскезу від бідності і утвердила молодому класу буржуазії «фарисейськи спокійну совість при наживанні грошей» [7]. Далі послідувало французьке Просвітництво, яке не лише висунуло ідеї гуманізму, а довершило формування чуттєво-механістичного типу культурної ментальності (завершення фази підйому чуттєвої культури та її оформлення в активно-чуттєвий тип світогляду [23]). Акматична фаза чуттєвої культури та відповідного типу економічних систем проявилась як англійська Науково-технічна революція, що супроводжувалась еволюцією та інституціоналізацією неогоціантського капіталу меркантилістів у промисловий капітал індустріальних систем. Фаза надлому пов'язана з подіями ХХ ст.: Першою світовою війною, Великою депресією та Другою світовою війною, де внаслідок інституціоналізації Бреттон-Вудських угод цивілізація плавно ввійшла у найбільш сприятливу для матеріального добробуту інерційну фазу, де перебуває і дотепер. Якщо вірити Л. Гумільову [10] (а його дискретний цикл кривої етногенезу у кількостях фаз збігається із кількістю фаз соціокультурної динаміки циклу П. Сорокіна [23]), то далі Західну цивілізацію чекає обскураційна фаза, що

характеризуватиметься засиллям субпасіонаріїв в осередках влади, наростанням суперечностей, моральною деградацією та активізацією спротиву з боку залишків пасіонаріїв і здатного на пасіонарний чин гармонійного загалу соціуму. Це буде початок регенераційної фази; по суті, передбіфуркаційний етап майбутньої трансформації цінностей і патернів чуттєвої культури в альтернативний до неї ідеаційний тип.

У дослідженні фаз соціокультурних флуктуацій економічних систем чи не найскладніше для дослідника – це виявити форму біфуркаційного механізму зміни типів домінуючої культури та діагностувати параметри середовища нагромадження передумов для реалізації змін. Рікардіансько-соціалістичне та марксистське «пророкування» невідворотності змін унаслідок загострення класової боротьби у капіталістичних суспільствах, як писав М. Блауг [4], «здало в інтелектуальний архів історії» безпосередньо саме життя. Необхідна була інша шкала діагностування невідворотності біфуркацій у живих відкритих соціально-економічних системах унаслідок соціоентропійних процесів саме у ціннісно-патернальних зв'язках соціокультурних систем. За основу дослідження було взято кастелівську бізнес-тріаду як базову патернальну конфігурацію, що оперує на ринку інформаційних послуг [12]. Оскільки α - і γ -патерни взаємозамінні, то останній набуває статусу організаційного тією мірою, якою він реалізує кінцеву мету – прибутковість. Величина доходу залежить від масовості споживання інформаційних благ, домогтися чого можна лише внаслідок вирівнювання ментальності у товарності, тобто симулякрії. І коли симулякри заміщують собою лігатури настільки, що у патернальних зв'язках «час поглинається простором у твердженні царства кількості» [9], витіснений на маргінес α -патерн стає ініціатором створення і поширення альтернативного інноваційного парадигмального проекту соціально-економічного розвитку, покликаною стати новим патернальним проектом іншого типу культури [11], наприклад, ідеаційної [23]. Цей тип культури і властивої їй культурної ментальності орієнтований як на трансцендентну, так і на чуттєву реальність, однак з акцентом на першу; основні потреби і цілі – як духовні, так і чуттєві, але з пріоритетом духовних; спосіб задоволення потреб – самовдосконалення і зміна довкілля тією мірою, якою це сприяє самовдосконаленню особистості; практикується попит на знання, що вивчає нематеріальні явища, дослідження змін внутрішнього життя людини, а техногенні інновації не є самоціллю; соціальні і практичні цінності – як ті, що забезпечують комфорт, так і ті, які вічні і ведуть до останньої реальності; тип свідомості – Буття і Становлення, причому процеси становлення мають не стихійно-спонтанний, а цілеспрямований есенціалістсько-есхатологічний напрям осягнення Буття у вічності [23].

У сучасній патернальній культурі Заходу виразно простежуються тенденції симулякризації, коли вже ніхто не ставить питання про сутнісний вимір впровадження і відтворення інноваційного продукту, культурний мімізис вироджується у сліпе мавпування безсутнісного. Це відбувається на фоні економічного розвитку постіндустріальних систем, які визначаються як інтелектуально-інформаційно-інноваційні [22] і в яких слово є основним товаром в економічному житті суспільства. І, як товар, слово наділене вартістю, яка є субстанціональною категорією. Спільною основою можливості всіх видів робіт в економіці є енергія, яка доступна суспільству у чотирьох видах: 1) абсолютна виробнича енергія біосфери; 2) відносна виробнича техногенна енергія; 3) спадна виробнича енергія земних надр; 4) енергія прогресу – фізичний аналог абсолютної додаткової вартості, «рух сонячної енергії венами суспільного організму» [21], що прийшла у світ у злаках і стала капіталом. І хоча у

формулі енергії прогресу [21] продуктивна енергетична одиниця зумовлює собою буття логосу, енергетичними вимірами затрат праці не можна вирахувати виміри інформаційні, оскільки вони нееквівалентні; інформаційна впорядкованість системи не виражається в затратах енергії. «З інформаційної точки зору робота, здійснювана людиною, є насамперед реалізація не енергії, а інформації, – планів і розрахунків, свідомо поставлених цілей, проекту... Проект – це те, що пропонується до реалізації і що існує тільки за обрями сучасного, в майбутньому... Видається, ніби на ринку торгують минулою, витраченою працею, насправді на ринку торгують майбутнім», – наголошує М. Попович [20]. З іншого боку, цінністю речі є її корисність, відкриття якої є справою історичного розвитку. Отже, економічна цінність не створюється, а відкривається [20]. Нас передусім цікавить спосіб «відкриття» економічної цінності слова як товару інформаційної нооекономіки.

За М. Гайдеггером, людина є існуючою у мовленні, де в логосі нерозривні істина і буття, поєднані розум, мислення, судження і слово, де відбувається збирання сущим самого себе [8]. Мова має образний і символічний характер. Мовлення у називанні наближає присутність покликаного, утаєного у відсутнє [8]. Речі, покликані у збирання через називання, розгортають світ, де вони сущі у розмежованості завдяки проникненості. Веління через слово – це сутність мовлення [8]. Мова – це ансамбль символів, а слово являє собою символ, призначений для вираження ідеї. Підставою для символізації є людська здатність пізнавати невимовне, встановлюючи зв'язок між експансією безміру можливих модальностей одного стану буття в його інтегральності та безконечністю станів всезагального буття, що є суть розвитку. Покликаний велінням через слово образ стає виразником ідеї, алегоричним відповідником-знаком, що уможливує індивідуальне пізнання як обов'язок реалізованої у проявленому модусі можливості універсального існування, яке буття інтегрально містить у своїй всеєдності як дух історичної епохи.

Таким чином, у структурі словосимволу знак – це маркер мінової вартості слова як інноваційного товару, а позначуване через слово, що є образом утвердження проявленого, конститує сутнісну дію у субстанціональні можливості прояву індивідуального буття у матеріальній дійсності, слугуватиме підставою формування споживаної вартості слова, оцінки його придатності і подальшої купівлі. Зрозуміло, що подібного роду ринкові трансакції можливі лише за умов утвердження патернального проекту нової парадигми ідеаційної культури, де економічний процес виробництва слова як інноваційного товару буде цілковито референтний акту мистецької творчості, оскільки, за М. Бердяєвим, словотворчість життя є свободою, що підносить людину понад «приспособуванням до даності та послушництвом перед необхідністю» [3]. Нооекономіка ідеаційної культури, когнітивна оболонка ядра патернального ансамблю якої орієнтована на платонівське «пригадування» онтологічної новизни в інтелектуальних продуктах, визначається нами як економічний орієнталізм.

Висновки і перспективи подальших наукових розробок. Типологізація економічних систем зумовлюється специфікою патернальних практик суспільно-економічного відтворення, що відображають фазові переходи полярних типів систем інтегрованої культури – чуттєвої та ідеаційної. Із XIV–XV ст. і до сьогодні Західна цивілізація існує в режимі чуттєвої культури як домінуючої, де найвищим досягненням прояву адаптації необхідно трактувати появу і розвиток капіталістичних ринкових індустріальних економічних систем XIX – першої половини XX ст. Сучасні постіндустріальні економічні системи являють собою флуктуаційну хвилю

соціокультурної динаміки, що завершиться становленням ідеаційного типу культури як домінуючого, цінності якого стануть культурними патернами та економічними інститутами суспільного відтворення у майбутньому. Передбідфуркаційна фаза соціокультурної динаміки характеризується нагромадженням симулякрів в інноваційних проектах пропонуваніх патерналих практик. Усунутий на маргінес автор попереднього парадигмального проекту, однак, все ще наділений потенціалом синергічної дії, ексорганізаційний α -патернальний суб'єкт через свою природу, стає спроможним формулювати новий якісний інноваційно-парадигмальний проект, альтернативний до попереднього, ентропійного та виродженого. Оскільки новий проект як альтернатива існуючому містить цінності і цілі полярного типу культури (у даному випадку – ідеаційної), то в умовах сучасного інформаційного ринку товаризації підлягатимуть лише такі інтелектуальні продукти, які через свої визначники нестимуть онтологічну новизну майбутніх патерналих практик інтегрованого буття, що становитиме сутнісну основу споживної вартості слова як товару та субстанціональну основу його мінової вартості. За таких умов нооекономіка шостого технологічного укладу можлива лише як проект ідеаційної культури, який визначається нами як економічний орієнталізм.

Література

1. *Арендт, Г.* Становище людини / Г. Арендт ; пер. з англ. – Львів : Літопис, 1999. – 250 с.
2. *Бауман, З.* Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / З. Бауман ; пер. з англ. І. Андрущенко ; за наук. ред. М. Винницького. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 109 с.
3. *Бердяев, Н. А.* Смысл творчества: Опыт оправдания человека / Н. А. Бердяев. – М. : Издательство АСТ ; Харьков : Фолио, 2004. – 678 с.
4. *Блауг, М.* Економічна теорія в ретроспективі / М. Блауг. – К. : Основи, 2001. – 680 с.
5. *Бодріяр, Ж.* Символічний обмін і смерть / Ж. Бодріяр. – Львів : Кальварія, 2004. – 376 с.
6. *Булгаков, С.* Розмисли. Творча спадщина у контексті ХХІ століття / С. Булгаков ; за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2006. – 903 с. – (Славетні постаті).
7. *Булгаков, С. Н.* Два града: исследование о природе общественных идеалов / С. Н. Булгаков. – М. : Астрель, 2008. – 784 с.
8. *Гайдеггер, М.* Дорогою до мови / М. Гайдеггер. – Львів : Літопис, 2007. – 232 с.
9. *Генон, Р.* Царство количества и знамения времени / Р. Генон ; пер. с фр. Любимовой Т. Б. – М. : Беловодье, 2011. – 304 с.
10. *Гумилев, Л. Н.* Этногенез и биосфера Земли / Л. Н. Гумилев. – М. : Издательство АСТ, 2001. – 560 с.
11. *Кантор, К.* Двойная спираль истории: Историсофия проектизма. Т.1: Общие проблемы / К. Кантор. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 904 с.
12. *Кастельс, М.* Інтернет-галактика. Міркування щодо інтернету, бізнесу і суспільства / М. Кастельс. – К. : Видавництво «Ваклер» у формі ТОВ, 2007. – 304 с.
13. *Кизим, М. О.* Перспективи розвитку і комерціалізації нанотехнологій в економіках країн світу та України : монографія / М. О. Кизим, І. Ю. Матюшенко. – Х. : ІНЖЕК, 2011. – 392 с.
14. *Левицкий, С. А.* Трагедия свободы: избранные произведения / С. А. Левицкий. – М. : Астрель, 2008. – 992 с.
15. *Мельник, Л. Г.* Фундаментальные основы развития / Л. Г. Мельник. – Сумы : Университетская книга, 2003. – 288 с.
16. *Мизес, Л.* Человеческая деятельность: трактат по экономической теории / Л. Мизес ; 2-е испр. изд. – Челябинск : Социум, 2005. – 878 с.
17. *Морис, Я.* Чому Захід панує – натепер / Оповіді з історії та що з них впливає щодо майбутнього / Я. Морис. – К. : КЛІО, 2014. – 784 с.

П. О. Куцик, Г. І. Башнянин, Б. М. Шевчик.
Соціокультурна діалектика економічних систем

18. Парсонс, Т. Система современных обществ / Т. Парсонс – М. : Аспект Пресс, 1998. – 270 с.
19. Паулі, Г. Синя економіка: 10 років, 100 інновацій, 100 мільйонів робочих місць. Доповідь Римському клубу / Г. Паулі. – Risk Reduction Foundation, 2012. – 320 с.
20. Попович, М. В. Червоне століття / М. В. Попович. – К. : АртЕк, 2005. – 888 с.
21. Руденко, М. Енергія прогресу: Нариси фізичної економії / М. Руденко. – Тернопіль : Джура, 2003. – 412 с.
22. Скаленко, О. Глобальні резерви поступу / О. Скаленко. – К. : Основи, 2000. – 394 с.
23. Сорокин, П. А. Социальная и культурная динамика / П. Сорокин. – М. : Астрель, 2006. – 1176 с.
24. Тоффлер, Э. Революционное богатство / Элвин Тоффлер, Хейди Тоффлер. – М. : АСТ: АСТ МОСКВА, 2008. – 569 с.
25. Шумпетер, Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Й. А. Шумпетер. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 242 с.

Отримано 12.02.2017 р.

Социокультурная диалектика экономических систем

ПЁТР АЛЕКСЕЕВИЧ КУЦЫК*,
ГРИГОРИЙ ИВАНОВИЧ БАШНЯНИН**,
БОГДАН МИХАЙЛОВИЧ ШЕВЧИК***

** доктор экономических наук, профессор, ректор,
Львовский торгово-экономический университет,
ул. Туган-Барановского, 10, г. Львов, 79005, Украина
тел.: 00-380-67-670-83-65, e-mail: kucykpetro@mail.ru*

*** доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой теоретической и прикладной экономики,
Львовский торгово-экономический университет,
ул. Туган-Барановского, 10, г. Львов, 79005, Украина
тел.: 00-380-67-732-15-39, e-mail: grita_ket@ukr.net*

**** кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры теоретической и прикладной экономики,
Львовский торгово-экономический университет,
ул. Туган-Барановского, 10, г. Львов, 79005, Украина
тел.: 00-380-68-046-26-26, e-mail: bmshevchuk@gmail.com*

Рассматриваются социокультурные принципы функционирования экономических систем, активирующих контуры усилительных и уравновешивающих обратных связей в паттернальных триадах общественно-экономического воспроизводства в биполярном пространстве чувственной и идеационной культурной ментальности. Используются методы: диалектический, онтологический и системного анализа. Бифуркационный механизм в паттернальных практиках экономики объясняется инновационно-паттернальным проектированием шумпетеровских новаторов, выступающих организационным α -паттерном базовых паттернальных триад социально-экономического воспроизводства на микроэкономическом уровне. Гомеостаз экономических систем достигается энтропийно: на микроэкономическом уровне – замещением α -паттерна γ -паттерном как организационным; на макроэкономическом уровне – реализацией хилиастического проекта «постчеловека» в условиях шестого технологического уклада NBIC-техноконвергенций, что представляет собой квинтэссенцию распространения ценностей чувственной культуры и механистического мировоззрения. На макроэкономическом уровне

бифуркационный механизм функционирования экономических систем объясняется социокультурными флуктуациями изменения доминирующего типа культурной ментальности. Третья волна шестого NBIC технологического уклада будет распространяться как инновационно-парадигмальный проект идеационного типа культуры. Средой аттрактивности становления нооэкономики идеационной культуры выступает когнитивное пространство производства интеллектуальных благ, потребительской и меновой стоимостью которых будет служить их онтологическая новизна, отражающая степень релевантности ноуменального и феноменального бытия. Научная новизна исследования заключается: во-первых, в определении энтропийного механизма паттернального замещения в структуре бизнес-триад; во-вторых, в определении пространства социокультурных флуктуаций как предпосылки существенных сдвигов функционирования экономических систем; в-третьих, в выдвигании гипотезы о том, что нооэкономика идеационной культуры появится в результате модификаций когнитивной оболочки паттернального ядра и будет сопровождаться появлением такого варианта катаклаксии, где источником стоимости информационных продуктов будет эссенциальное измерение нарративов бытия, поданное через ноумен-концепт и выраженное знакообразом-медиатором в структуре словосимвола идеационной культуры. Практическая значимость полученных теоретических результатов будет заключаться в том, что учет особенностей социокультурных флуктуаций в процессах экономического развития минимизирует те экстерналии, которые воспроизводят порочные круги экономических экстракций, усиливая экономические противоречия.

Ключевые слова: бизнес-триада, культура, нооэкономика, паттерн, проект, символ, симулякр, слово.

Mechanism of Economic Regulation, 2017, No 1, 71–83
ISSN 1726-8699 (print)

Socio-Cultural Dialectics of Economic Systems

PETRO O. KUTSYK*,
GRYGORII I. BASHNYANYN**,
BOHDAN M. SHEVCHYK***

* *Dr. (Economics), Professor, Rector of Lviv University of Trade and Economics,
Tugan-Baranowski Street, 10, Lviv, 79005, Ukraine,
phone: 067-670-83-65, e-mail: Kucykpetro@mail.ru*

** *Dr. (Economics), Professor, Head of the Department of Theoretical and Applied Economics of Lviv
University of Trade and Economics,
Tugan-Baranowski Street, 10, Lviv, 79005, Ukraine,
phone: 067-732-15-39, e-mail: grita_ket@ukr.net*

*** *C.Sc. (Economics), Associate Professor of the Department of Theoretical and Applied Economics of
Lviv University of Trade and Economics,
Tugan-Baranowski Street, 10, Lviv, 79005, Ukraine,
phone: 0680462626, e-mail: bmshevchyk@gmail.com*

Manuscript received 02 January 2017

The socio-cultural principles of the functioning of economic systems, which activate the contours of intensifying and countervailing reverse relationships in the paternal triads of socio-economic reproduction in the bipolar space of sensuous and ideation culture mentalities are considered. The following methods are used: a dialectical one, an ontological one and the method of system analysis. A bifurcation mechanism in paternal practices of economics is explained by the innovative and paternal

design of Schumpeter innovators that act as an organizational α -pattern of basic paternal triads of socio-economic reproduction at the microeconomic level. The homeostasis of economic systems is achieved by means of entropy: at the microeconomic level – by the replacement of α -pattern with γ -pattern as an organizational one; at the macroeconomic level – by the implementation of a chiliastic project of a “post-human” in the conditions of a sixth technological structure of NVIS-techno-convergence, which is the quintessence of the spread of the values of the sensuous culture and mechanistic worldview. At the macroeconomic level a bifurcation mechanism of the functioning of economic systems is explained by socio-cultural fluctuations of the change of a dominant type of cultural mentality. The third wave of a sixth NVIS-technological structure spreads as an innovative and paradigm project of an ideation type of culture. The cognitive space of intellectual benefits production the consumer and exchange value of which is their ontological novelty, which reflects the degree of relevance of noumenal and phenomenal existence acts as the attractiveness environment of forming the noo-economy of ideation culture. The scientific novelty of the research lies in: firstly, the definition of an entropy mechanism of pattern substitution in the structure of business triads; secondly, the definition of the space of socio-cultural fluctuations as a prerequisite for the essential changes of the functioning of economic systems; thirdly, the hypothesis development that the noo-economy of ideation culture arises as a result of the modifications of a cognitive cover of a paternal core and is accompanied by the emergence of such a variant of catallaxy where the source of the information product value is the essence dimension of being narratives given through noumenon-concept and expressed by a sign-image-mediator in the structure of a word-symbol of the ideation culture. The practical significance of the theoretical results lies in the fact that the consideration of socio-cultural characteristics of fluctuations in economic development processes minimizes those externalities that reproduce the vicious circles of economic extractions, increasing economic contradictions.

Key words: business-triad, culture, noo-economy, project, pattern, simulacrum, symbol, word.

JEL Codes: A14, B41, N01, O15, P51

References: 25

Language of the article: Ukrainian

References

1. Arendt, H. (1999), *Stanovyshche l'udyny* [The Human condition], Vydavnytstvo OO Vasylian “Misioner”, Zhovkva. [in Ukrainian].
2. Bauman, Z. (2013), *Plyn'i chasy: zhytt'ja v dobu nepevnosti* [Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty], “Krytyka”, Kyiv [in Ukrainian].
3. Berdyaev, N. (2004), *Smysl tvorchestva: Opyt opravdaniya cheloveka*, OOO “Izdayel'stvo AST”, Moscow [in Russian].
4. Blaug, M. (2001), *Ekonomichna teoriya v retrospektyvi* [Economic Theory in Retrospect], Vydavnytstvo Solomii Pavlychko “Osnovy”, Kyiv [in Ukrainian].
5. Bulgakov, S. (2006), *Rozmysly. Tvorchya spadshchyna u konteksty stolitt'ja* [Creative Heritage in the Context of the 21 st Century], “Znannia”, Kyiv [in Ukrainian].
6. Bulgakov, S. (2008), *Dva graga: issledovaniya o prirode obshchestvennyh idealov* [Two grags research on the nature of social ideals], “Astrel”, Moscow [in Russian].
7. Bodriar, J. (2004), *Simvolichnyy obmin i smert'* [L'echange symbolique et la mort], Kal'varia, Lviv [in Ukrainian].
8. Haidegger, M. (2007), *Dorohoiu do movy* [Unterwegs zur sprache], “Litopis”, Lviv [in Ukrainian].
9. Genon, R. (2011), *Tsarstvo kolichestva i znamenija vremeny* [Le regne de la quantite et les signes des temps], “Belovod'je”, Moscow [in Russian].
10. Gumil'ov, L. (2001), *Etnogenez i biosfera Zemli*, [Ethnogenesis and Biosphere of the Earth], OOO “Izdayel'stvo AST”, Moscow [in Russian].
11. Kantor, K. (2002), *Dvojnaja spiral' istorii: Istorijsophiya proektyzma. T. 1. Obshchiye problemy* [The double helix history: Historiosophy proectism: general issueuse Curse], “Izdatel'stvo Jzyki slavianskoy kultury”, Moscow [in Russian].

12. Kastel's, M. (2007), *Internet-halaktyka. Mirkuvannia shchodo Internetu, biznesu i suspil'stva* [The Internet Galaxy – Reflections on the Internet, Business and Society], “Wydavnytstvo “Vakler”, Kyiv [in Ukrainian].
13. Kizim, M. O., Matyushenko, I. Yu. (2011), *Perspektyvy rozvytku i komercializacii nanotekhnologij v ekonomikach krain svitu ta Ukrainy* [Prospects of development and commercialization of nanotechnologies in the world's countries economies and Ukraine], “VD “INZHEK”, Kharkiv [in Ukrainian].
14. Levitchkiy, S. A. (2008), *Tragediay svobody: izbrannyye proizvedeniya* [Tragediia freedom: Favourites Works], “Astrel”, Moscow [in Russian].
15. Mel'nik, L. (2003), *Fundamental'nyie osnovy razvitiya* [Fundamental Bases of Development], “Universitetskaya kniga”, Sumy [in Russian].
16. Morris, I. (2014), *Chomu Zahid panuje – nateper / Opovidi z istorii ta czho z nych vyplyvaje czodo majbotn'oho* [Why the West rules – for nov / The Patterns of History, and What They Revear About the Future], TOV “Wydavnytstvo “Klio”, Kyiv [in Ukrainian].
17. Mises, L. (2005), *Chelovecheskay deaytel'nost'. Traktat po ekonomicheskoy tejryy* [Human Action. A Treative on Economics], “Sotsium”, Chelyabinsk [in Russian].
18. Parsons, T. (1998), *Sistema sovremennyh obshchestv* [The system of modern societies], “Aspent Press”, Moscow [in Russian].
19. Pauly, G. (2012), *Syni`a ekonomika* [The Blue Economy], Risk Reduction Foundation [in Russian].
20. Popovich, M. (2005), *Chervone stolitt`a*, “ArtEk”, Kyiv [in Ukrainian].
21. Rudenko, M. (2003), *Energija progresu: Narysy fizychnoyi ekonomiyi* [Energy progress. Sketches of physical economy], “Dzura”, Ternopil' [in Ukrainian].
22. Skalenko, O. (2000), *Global'ny rezervy postypy*, “Osnovy”, Kyiv [in Ukrainian]
23. Sorokin, P. (2006), *Social'naya i kul'turnaya dynamika* [Social and cultural dynamics], “Izdatel'stvo Astrel'”, Moscow [in Russian].
24. Toffler, A., Toffler, H. (2008), *Revolucionnoe bogactvo* [Revolutionary wealth], “Izdatel'stvo AST: AST MOSCOW : PROFIZDAT”, Moscow [in Russian].
25. Shumpeter, J. (2011), *Teorija ekonomichnoho rozvytku. Doslijen'ya prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidсотka ta ekonomichnoho tcsiklu* [The Theory of Economic Development. An Inquiry info Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle], “Wydavnychiy dim “Kyivo-Mohyl'ias'ka akademiya”, Kyiv [in Ukrainian].